

המלחמה וסרטי המלחמה:

העיוור והשוקולד

צדוק עלון

הנצח הובא אל תשומת לבנו.

*

סרטי המלחמה הותירו אותי שרוע אפרקדן על הרצפה. המרצפות היו קרות וקשות, והייתי צריך מפעם לפעם לשנות את תנוחתי. סרטים אלו היו ארוכים ומשעממים, אך אף אחד לא היה מוכן לוותר עליהם. הכל היו מפטפטים וצועקים וצוחקים. שקט היה משתרר רק עת הגיבור היה פוגש את אהובתו ומבשר לה על הצורך בפרידה, או אם היה שב אליה עם תום הקרבות. בסצנות המלחמה המרובות, בהן הקהל היה צועק וצוהל ומעיר הערות אינסופיות על הדרך בה צריך הצד הטוב לנהוג כדי להביס את הצד הרע, הייתי גם אני מפעם לפעם עולה ממקומי ומשתתף, אף אם לא בחשק רב, בהמולה המתמשכת. היתה משום מה תחושה רווחת שהשתתפות הקהל יכולה לשנות את המציאות. אני סבור כי אכן האמן האמנו כי בהתערבותנו הקולנית יכול נוכל לסייע בידי הטובים במלחמתם ברעים. ומדוע לא נאמין בכך, אם הרושם שהותירו בנו הכוכבים המסודרים בשמים, כל אימת שהיינו מתבוננים בהם בהשתאות, היה שכל מה שנברא לא נברא אלא למעננו? ואולם הנוכחים לא הסתפקו בשריקות ובצעקות ומפעם לפעם היו משליכים חפצים כגון אצטרובלים שהובאו מן השדה מבעוד מועד לצורך זה, או קליפות תפוז, שהיום נראה לי כי מדת-מה מכוחי לקוחה מאותם תפוזים עתירי עסיסיות, המרוויים את הנפש ולא דווקא את הגוף, שאוכל הייתי בילדותי. אחווה גדולה היתה אוחות בכל כאשר הטוב ניצח את הרע, וגוף ונפש נתאחדו עד שקורת רוח שאין גדול ממנה היתה לנפש שהגוף ברשותה, ושמחנו שמחה גדולה על כך שבכלל קיימים הדברים ואין זה כך שאין כלום, ורצון עז של התמדה בישותנו פקד אותנו. אני מתוודה כאן שלא השתתפתי באופן אקטיווי בצעקות ובהשלכת קליפות לעבר הרעים.

*

ואולם פעם אחת נגררתי גם אני אחר יתר הנערים, כמבקש לשמח את עצמי ולשייך את עצמי לקבוצה הקולנית. קליפות התפוז, שאת פלחיו אכלתי זה עתה והעשירו את עתידי, נותרו בידי, והאיש הרע, המוש ברובה וחבוש בקסדה, ירה באיש הטוב. אחזתי בקליפת תפוז אחת והשלכתי על האיש הרע. הקליפה פגעה בקסדה של הרע ומיד נפלה מעל ראשו והאיש הטוב ירה ירייה אחת בראש החשוף של הרע ושיתקו. המולה רבה פרצה באולם וכולם שיבחנוני על המעשה האמיץ שעשיתי ומחאו כפיים דקות ארוכות.

*

שמחתי מאוד על שהצלחתי לעזור לטובים לנצח, ובלילה פקדה אותי התרגשות רבה, שנמשכת עד עצם היום הזה, כשאני כבר בגיל הזהב.

*

אבל אולי לא היה עולה בדעתי לשתף אתכם בהרגשה נאיבית זו, אלמלא הגעתי לגילי זה, שבו אני יכול להרשות לעצמי לעשות כן ולהשלות את עצמי שמא הצלחתי לעזור לטובים לנצח, ואלמלא היתה פוקדת אותי תחושה שעברה בי פעמים רבות במהלך חיי, כאילו לא רק העבר משפיע על העתיד אלא גם העתיד משפיע על העבר, ואלמלא הגיע השלום לשכון באזורנו, שסבל שנים רבות

רטי מלחמה רבים היו מוצגים במועדון השכונתי שלנו. אנו, ילדים מתבגרים היינו, ולבד ממשחקי מלחמה היתוליים בהם היינו משחקים, לא בדיוק הבנו מהי מלחמה. רתוקים היינו אל המסך ואל המתרחש בו. לא הבנו מילה מן המדובר ואף לא יכולנו לעקוב אחר התרגום, שהיה מתגלגל בצדו של המסך ולא מודפס על הפילם, מכיוון שהמופקד על גלגול התרגום - בדרך כלל נער עושה מצוותו של המסרטי - שהיה מגלגל באורח ידני את התרגום, לא יכול היה לעקוב אחר המתרחש בסרט ולהתאים לו את התרגום. הקהל, לעתים תכופות היה ממלא פיו שריקות בוז וצועק בפה מלא, והמסרטי היה גוער בנער, שהיה מגלגל קדימה ואחורה את התרגום עד שחש מן הקהל שקיימת פחות או יותר התאמה בין הנאמר בסרט ובין התרגום.

*

אני, נמשך הייתי אחרי בני דורי אל המועדון השכונתי, שתמיד היה מלא מפה לפה וצפוף. בדרך כלל לא נמצא לי מקום נוח לצפייה והייתי משתרע אפרקדן על הרצפה. כאשר לא הוצגו סרטי מלחמה אלא סרטי פעולה אחרים, הייתי מתיישר וצופה בדמויות, שאז ספק היה בעיני אם הן לקוחות מן המציאות היומיומית, או שמא הן מן הנצח עצמו. חש הייתי כי עשן הסיגריות שמיממר מפי דמויות אלו מהווה ביטוי לתשוקה פנימית לטוב, להשמדת הרוע, והסיגריה גופא נראתה לי חלק מהם, כמו היתה ציפור נפשם. אפילו היום, כשאני מבוגר מכפי שהיו אז, אני רואה אותם בעיני רוחי ונראה לי כאילו הפער בין גילי עכשיו לגילם לא נשתנה. לאורך כל תקופת התקדמותי בשנים, הם נראו לי תמיד אותו דבר, כלומר מנקודת מבטי כילד המתבונן במבוגרים. הפשטות של בד הכותנה הגס-למחצה של חולצתם, ועיצוב החולצה שגם הוא היה גס-למחצה, והפשטות בה היתה מונחת על גופם (או נכון יותר על חזם) כשהיא תחובה במכנסיהם, והליכתם ברחובות עירם - כל אלו נראו לי כדברים הכרחיים, כאילו כך צריכים היו להיות הדברים ולא אחרת, כאילו

שמצרה היתה הנפש על הגוף הנמצא ברשותה. אלא שהחיילים שהיו עמי לא שעו לתחינותיו של העיוור ושל קרוביו, שהיה נדמה לי כי אחד מהם הנו אותו נער שכיבדתיו בשוקולד, ורק מחמת העובדה שקשה לנו להבחין בהבדלים של אלו השייכים לעם שונה מאיתנו, לא הייתי בטוח בדבר. החיילים פקדו על העיוור בגסות לצאת מן הרכב ולישב בשקט על אבן בחוץ (וקרוביו והנער בראשם מיהרו להביא לו שמיכה) וניהלו את נוהל הבדיקה על כל דקדוקיו, שרק

בשל המחשבות שלי על מסכנותו לא נמצאתי חושב שהם מתעמרים בו ונוהגים עמו בקפידת יתר דווקאית. אף שהייתי מפקד המחסום ויכולתי לזרוז את הבדיקה, כאילו נשתתקתי ולא עמד לי כוחי לכך; לא עמד לי כוחי לסייע בידי אותו עיוור. הכרתי היטב את טיעוניהם של חברי כי בשל רחמים על האוכלוסייה הנכבשת נהרגו רבים, ואין היא מידה טובה בתפקידנו, שכפי שהוגדר היה "לשמור על חייו בעת הסיוור ולחזור בשלום לבסיס". אני נוהג הייתי להתלוצץ ולהזכיר את המשל שפגשתי ואיני זוכר היכן ומתי, על עמוד שניצב בלב ים ועליו מונח שלט שכל תפקידו של אותו עמוד הוא שלא יחברו אליו חבלים של כלי שיט מזדמנים, והרי אם לא היו מציבים אותו שם לא היה צורך בכך שלא ייקשרו אליו חבלים, ואנו בעצמנו מה תכלית קיומנו, שהלא לולא היינו קיימים לא היינו צריכים לממש תכלית זו, ובמיוחד נזכרתי באיזה פילוסוף שאמר שתכלית קיומנו היא להתמיד בישותנו, ואיזה מן תכלית זו אם לולא היינו קיימים לא היינו צריכים להיות בעלי תכלית של התמדה ביישות? רחמים על העיוור, שכטענת חברי, הובילו לאובדנם של רבים, שכן אלו נוצלו לרעה על ידי האוכלוסייה הנכבשת, החלו הופכים - כפי שקורה בתקופת הנעורים ובתקופות אחרות בחיינו - רחמים על כל דבר ודבר ועל עצם מציאותו בכלל של עולם כזה, ודברי אותו פילוסוף על המידה הרעה שיש ברחמים אם פוגעים הם בשאיפתנו להמשיך

ממלחמות, ואלמלא צפיתי הערב בתוכנית טלוויזיה, יושב בכיסאי הקבוע ועדיין נהנה מן הארומה של הקפה, תוכנית שבה הראו שני סרטים שנעשו בידי אותו במאי, שניהם עוסקים במלחמה ששררה באזורנו. כל אלו הביאוני לשטוח בפניכם סיפור זה.

*

שנים רבות מאוחר יותר, בעת שירותי הצבאי, הוטלה עלינו משימה לסייר בקרב האוכלוסייה ששטחה נכבש, אמנם לא מטעמים אימפריאליסטיים, אלא מטעמי הגנה על המולדת ועל החיים בה. הצבא שלט ביד רמה במצב, ואנו לא חששנו להתערות בקרב האוכלוסייה, שלימים הפכה עוינת וניסתה באמצעים אלימים ומחרידים לסלק את הצבא הכובש ולפגוע באזרחים תמימים. היינו נכנסים למרכזי האוכלוסין ופקדים אף את המרכזים השכונתיים. פעם אחת, בעת סיור של בין ערביים, נכנסנו לאחד המרכזים האלו. נערים שרועים היו על הרצפה, צופים היו בסרט מלחמתי. קולניים היו ומשיאים עצה לגיבור כיצד לנהוג, והכל בשפה זרה לי, אלא שאת מילות הפנייה יכולתי להבין על פי הגייתן והאינטונציה שבה נאמרו. הסרט עסק בצבא כיבוש שנהג בגסות בנתינים. הצופים קיללו את הכובשים בקולניות (אולם הם עשו כן, באופן שלא יכולתי להסיק ממנו כי בעתיד תהיה התנהגותם אלימה, כאילו הם מקבלים את דינם כנכבשים ואין הם רואים צורך - או שמא אין זה ביכולתם - לעשות את האנלוגיה הפשוטה בין מצבם למצב שתואר בסרט), אך נהגו בנו, שעמדנו מן הצד מתבוננים בנעשה, בכבוד, שכן אנו לא נטינו לנהוג בגסות כלפיהם, למעט אולי מקרים, כפי שאספר להלן. אחד מן הנערים השליך חפץ לא מזוהה על הרע אשר מיידית נפל מירי מדויק שירה עליו הטוב, והקהל פרץ בתשואות.

נזכרתי במועדון השכונתי שלנו וניגשתי בעצמי לנער שהשליך את החפץ, כשאני מוציא מכיסי שוקולד, מן הסוג שליווני וחיוקני בעת שירותי הצבאי ולאורך המסעות המפרכים, בהעניקו לי את המתיקות כשלעצמה, ונתתי לו את חפיסת השוקולד, פעולה שלא היתה שגרתית, לקול תשואות הקהל. החיילים שעמי גערו בי, וניסו להניא אותי מן הדבר, שהרי כך לא ינהג צבא שנאלץ לכבוש, אך אני, תחת ההתרגשות שפקדה אותי כשנזכרתי כיצד עזרתי לטובים לנצח את הרעים, לא שעיתי להם.

*

עם סיומו של הסיור באותו לילה, שכמו בהרבה לילות הבטתי במהלכו ברקיע ובסדר הכוכבים בו, שכאילו נקבע מראש שכך יהיה, סדר שהיה משרה אווירה של ביטחון שכך צריך להיות ולא אחרת, ועת ממתין הייתי לראות כיצד בא ליד מימוש הסדר הנצחי שבו היום מחליף את הלילה, נצטוונו להקים מחסום פתע בפאתי אותה העיר ולעצור לבדיקה מקיפה את כל כלי הרכב היוצאים ממנה. קר היה וצינת בוקר אחזה בכל. באחת המכוניות שעצרנו ישב זקן, שהנוסעים הסבירו לנו כי עיוור הוא וסובל, וכי יש להביאו במהרה לבית החולים. העיוור גנח ורעד מקור וניכר כי ייסורים קשים פוקדים את גופו. את עיניו לא כיסו משקפיים כהים, כנהוג אצל עיוורים המסתירים את מומם, והדבר הוסיף לתחושותי לא רק אודות האבסורדיות שבמצב אלא אף אודות האבסורדיות של הקיום כשלעצמו, ונסתלקה כאילו לעולמים תחושת הביטחון בסדר הכוכבים, שהרי מי נתכוון להביא את הדברים לידי מציאות, אם כך הם נראים עתה? באותה עת חשתי בחיץ הפעור בין הנפש והגוף, עד

בישותנו, נראו לי עתה מוקשים במיוחד, בעומדי מן הצד משותק וחסר אונים ואיני מסייע לאותו עיוור.

*

שני הסרטים שראיתי הערב, שאלמלא ראיתי אותם ספק אם הייתי חפץ לספר סיפור זה, עסקו במלחמה ששררה באזורנו טרם הושג השלום. את שניהם ביים אותו במאי, תושב השטחים שנכבשו, שעתה, בשל השלום שהושג, הוא מבכירי הבמאים במדינתו.

הסרט הראשון תיאר כיצד ילד, שהיה עד למה שראה כהתעללות של חיילים מן הצבא הכובש במחסום בעיוור חסר ישע, בחושפם אותו לקור העז, הפך להיות מתאבד שפוצץ עצמו בקרב אזרחים חפים מפשע מן העם הכובש, ואילו השני הראה כיצד ילד שקיבל שוקולד מאת חיילי צבא הכיבוש, הפך להיות בימאי סרטים תיעודיים שנושאם מלחמה בצבא הכיבוש באמצעות לא אלימים. מסקנת עורך התוכנית היתה כי שני הילדים הובילו לשלום ולשחרור עמם מן הכיבוש, כל אחד בדרכו, וכי אין די בדרך אחת להשיג את השלום. מסקנה זו כאמור היתה של עורך התוכנית, וממני לא נעלם שזו איננה בהכרח דעתו של במאי הסרטים, שלא הביע את דעתו אלא תיאר באופן תיעודי מהלך עניינים בהם מעורבים היו עיוור ושוקולד; אף אני לא יכולתי להסכים בכל לבי למסקנת עורך התוכנית.

*

סיימתי. מחלוני ניבטים בי הרקיע והכוכבים הרבים, שנדמה שכך צריכים הם להיות מסודרים, כך ולא אחרת. אני חש שאם הכל יילך כשורה והעתיד ימשיך להשפיע על העבר וכשם שהשמש של מחר, ולא רק זו שכבר שקעה, מאפשרת לנו לראות את סדר הכוכבים של הלילה הזה, וכשם שבמשפט "ישנם אנשים טובים", העתיד במשפט - "טובים", משפיע על העבר בו - "ישנם" ולא "ישנו", אלך בעוד דקות ספורות לעבר מיטתי ואזכר באותה שמה ראשונית שפקדה אותי במועדון שכונתנו, עת פגעתי בקסדתו של הרע וסייעתי לטוב לשתקו. שכונתי, פיסת עפר מעפר הארץ, שבילדותנו, רגלינו אחזו בה כאחוז הנפש בגוף, תתפרש לנגד עיני, ותיראה לי כחלק נצחי ממארג הכוכבים, ולנגד עיני יתגוללו סרטי המלחמה הרבים שראיתי בילדותי במועדון השכונתי, מתערבכים במלחמות עצמן בהן השתתפתי. דמויות הגיבורים מן הסרטים יתערבבו עם גיבורי המלחמות שוחררי השלום שגדלו בשכונתנו, שהאמינו שבהתערבותם יוכלו לסייע בידי הטובים במלחמתם ברעים ושבדיהם להשפיע על מהלך העניינים, כי הרי כך צריך להיות ולא אחרת, כי אחוות אדם לרעהו מיוסדת על אחוות הנפש הדבקה בגוף. במיטתי, אהיה ממתין. ובעודי ממתין, אזכר בעסיסיותם של התפוזים שמרוויים את נפשי עד היום הזה, ובמתיקות השוקולד, ובחוסר האונים של העיוור, ובחוסר האונים שלי ששיתקני; ואהיה ממתין לראות לאן פנינו פונות, מניין תיפתח הטובה ומהו החשבון, ואמתין ואמתין, כדבר המובן מאליו על פי סדר הדברים, עד שאפגוש במאי זה ואראה את שני סרטי על המלחמה. וכשאפגוש בו - אשוב אליכם.

ספר שירים של צדוק עלון עומד לראות אור בהוצאת ספרי 'עזות 77'

פולחן מוצרט

פסטיבל זלצבורג חוגג 250 להולדתו של ילד הפלא

אורנה לנגר

על התבונה העילאית וההומור האנין של אלפרד ברנדל; על פרשנותו הייחודית של הרנונקורט; על אריה למגהץ ומכונת כביסה; ועל תיאטרון המריונטות הקסום של בסטין ובסטיינה

הנהלת הפסטיבל בזלצבורג יצאה השנה מגדרה ונטלה על עצמה להעלות את כל עשרים ושתיים האופרות

שהלהין מוצרט, אף אלו שחיבר בנעוריו.

לא בכדי נבחר ניקולאוס הרנונקורט, המתמחה בכיצועי מוסיקה אותנטיים, לנצח על הפקה מתודשת של "פיגארו". נאמן לגישתו הדוגלת בדבקות בפרטיטורה המקורית, וזה מוצרט בגרסתו לשקיפות, זוהר ועומק נדירים. המציאות שמתאר לורנצו די פונטה באופרה של החיים הפיאודליים במאה השמונה עשרה, בהם לבעל האחוזה היתה זכות מלאה על חייהם וגורלם של אריסיו ולרוזן - זכות לבעול את המשרתת סוזנה בליל כלולותיה, שונתה לחלוטין בגרסה ה-221 של "פיגארו" בזלצבורג. להלכה מדובר באופרה "בופה" משעשעת, בה מצליחות הנשים "לסדר" את הגברים. המשרתת סוזנה מצליחה להתחמק מהרוזן ולהינשא לאהוב לבה פיגארו. הרוזנת מצליחה לתפוס את הרוזן בקלקלתו בעת שהוא מחזר אחר סוזנה ולגרום לו לבקש את סליחתה, למרות שהאופרה נפתחת בסצנת קנאה של הרוזן, שכמעט תופס את הרוזנת עם כרובינו. אפילו מרצ'לינה, הסופרן הצליל מריה מק'לאפלין, שחפצה בראשית האופרה להינשא לפיגארו עמו היא "חתומה" על חוזה נישואין - מצליחה להינשא לבסוף לאביו מולידו דון ברטולו, אותו מגלם הבס המרשים פרנץ-יוסף ז'ליג, המופיע בהפקה זו על כיסא גלגלים. אליבא דהרנונקורט זוהי אופרה סריה טרגית: הרוזנת אבלה על שאיבדה את אהבתו של הרוזן; סוזנה היא דמות מעשית של אשה שאינה אוהבת אף אחד, אך דואגת להיות אהובה על הכל; כרובינו החולם על אהבה מושלמת - אינו מצליח להשיגה. לפרשנות ייחודית זו של הרנונקורט חבר הבמאי קלאוס גוט, שהעלה יצירה סאטירית בה עיצב דמויות חדשות: הוא מנסה להפריד בין סוזנה לפיגארו; הדרמה מתרחשת בבית בן המאה